

KOOP EN AANNEMING: FAUX AMIS?

Een kritische en
rechtsvergelijkende analyse

Pieter BRULEZ

Koop en aanneming: faux amis? Een kritische en rechtsvergelijkende analyse
Pieter Brulez

© 2015 Intersentia
Antwerpen – Cambridge
www.intersentia.be

Omslagafbeelding: Compositie in rood, blauw en wit II, Mondriaan Piet (1872-1944) © Centre Pompidou, MNAM-CCI, Dist. RMN-Grand Palais / Jacques Faujour

ISBN 978-94-000-0665-2
D/2015/7849/101
NUR 822

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voor Evelien, nog steeds gemist

WOORD VOORAF

Bij het Instituut Contractenrecht van de KU Leuven proberen we sinds vele jaren een traditie van hoogstaand doctoraal onderzoek te stimuleren. De lat ligt zeer hoog, onder meer op het vlak van een doorgedreven functionele en geïntegreerde rechtsvergelijking. Verschillende van onze doctoraten zijn standaardwerken en referenties geworden in de domeinen van het bijzondere overeenkomstenrecht en het algemene verbintenissenrecht.

Vandaag ligt zo een standaardwerk voor u. Deze commerciële editie van het doctoraal proefschrift van Dr. Pieter Brulez is een staaltje van top wetenschappelijk onderzoek met scherpzinnige inzichten en kritische analyses, rechtsvergelijkend onderbouwd, en met directe implicaties voor de dagdagelijkse rechtspraktijk van het contractenrecht.

De meergelaagdheid van ons kooprecht wordt wel eens vergeleken met de typische chaotische Belgische aanbouw van de achterhuizen die treinreizigers kunnen bewonderen. Men stapelt wetten op elkaar of zoals Erasmus het stelde in de *Lof der Zotheid*: “Door de steen van Sisyphus aanhoudend voor te wentelen en duizend wetten in één adem samen te flansen, onverschillig omtrent welk onderwerp, door verklaringen, zienswijzen op zienswijzen te stapelen, maken juristen dat de beoefening van dat vak voor het allermoelijkste doorgaat. Onder de geleerden matigen de rechtsgeleerden zich wel de allereerste plaats aan, en meer dan iemand anders zijn zij met zichzelf ingenomen”. En volgens Einstein: “Any intelligent fool can make things bigger, more complex, and more violent. It takes a touch of genius – and a lot of courage – to move in the opposite direction”. Pieter Brulez neemt de uitdaging om te vereenvoudigen aan. Het onderwerp dat hij koos voor zijn doctoraatsonderzoek gaat naar de kern van het contractenrecht en het privaatrecht. Hij neemt de twee koningincontracten koop en aanneming onder de loep. Niet zomaar om even te vergelijken. Maar om ze tot op het bot te dissecteren, te ontrafelen tot in de kern van hun juridische identiteit. De basisvraag is of het conceptuele onderscheid uit het Belgische en Franse recht, tussen koopcontracten enerzijds en dienstenovereenkomsten anderzijds, te verklaren valt op het vlak van het materiële recht. Op deze overeenkomsten zijn vele verschillende regels van toepassing. Tal van die onderscheiden zijn echter voor kritiek vatbaar. En in andere jurisdicties maakt men het onderscheid niet of in mindere mate. In het sterk geïntegreerde rechtsvergelijkend onderzoek

wordt aan de hand van de functionele en typologische methode, het Belgo-Franse recht vergeleken met het Nederlandse en het Engelse recht, alsook met de DCFR.

Het onderzoek is fundamenteel niet enkel voor het privaatrecht, maar ook voor het economisch recht, met onderscheiden regelingen voor producten en diensten, en het Europees recht met een onderscheiden regeling voor vrij verkeer van goederen en diensten. Ziehier de drie grote subvragen van het onderzoek. Waarin ligt precies het onderscheidingscriterium tussen een koopovereenkomst en een dienstencontract, of in de functionele terminologie van het proefschrift, tussen een contract tot overdracht van eigendom en een contract tot het verrichten van een dienst? Voor welke aspecten worden deze contracten materieelrechtelijk van elkaar onderscheiden? En wat is de ratio achter deze verschillen en kan deze ratio ook conceptueel worden verantwoord?

Op zijn wonderlijke rechtsvergelijkende zoektocht komt Pieter Brulez tot de vaststelling dat vele van de klassieke verworvenheden uit koop en aanneming in ons recht gebaseerd zijn op los zand, op historiek en traditie waarvan niemand nog weet waar het eigenlijk vandaan komt. En waarvan bij nader inzien het nut of de verantwoording helemaal niet overtuigt, en evenmin in lijn is met het conceptuele onderscheid tussen koop en aanneming. Zo bv. op het vlak van het insolventierecht. Maar ook waar men het verschil in behandeling van een koop- of aannemingscontract lijkt te kunnen verantwoorden vanuit de eigen aard en specificiteit van die overeenkomst, blijkt de redenering vaak mank te lopen. Zo bv. bij vragen zoals de invulling of de wijziging van het voorwerp en de prijs van het contract, de eenzijdige beëindiging van het uitvoering van de overeenkomst, de persoon van de (prestatie)schuldenaar, de aansprakelijkheid voor verborgen gebreken, het moment van risico overdracht, de aansprakelijkheid in ketens van overeenkomsten.

Dr. Brulez is onverbiddelijk. Hij analyseert alle mogelijke regels en argumenten en snijdt vlijmscherp doorheen klassieke aannames die men al vele decennia 'for granted' neemt. Hij komt dan ook tot de conclusie dat de verschillende materieelrechtelijke regels die het koop- en aannemingscontract op het eerste zicht zo anders maken, niet kunnen worden verklaard noch verantwoord vanuit de specifieke aard van het contract.

Gelukkig zijn een aantal verschillen, bv. omtrent interpretatie, vervanging van de schuldenaar, reële executie bij niet nakoming, plaats en tijd van levering, door de rechtspraak en rechtsleer in de loop der jaren uitgevlakt. Andere verschillen worden volgens Brulez beter simpelweg afgeschaft: bv. de instructie- en wijzigingsbevoegdheid van de opdrachtgever bij dienstencontract, prijsbepaling bij koop-

contract, verborgen gebreken bij koop, verschillen qua risico-overdracht, rechtstreekse vordering in ketens van koopcontracten.

Zowel bij koop als bij aanneming lijken vele issues perfect te ondervangen met het gemene verbintenissenrecht. Steun hiervoor vinden we voornamelijk in het Engelse recht, en in zekere mate ook in Nederland en de DCFR. Daarom pleit de auteur ervoor om koop en aanneming onder de koepel van het algemeen verbintenissenrecht te brengen, zonder regels die flagrant afwijken. Daarbij is het wel nuttig om bepaalde verbintenisrechtelijke regels voor de koop of aannemingscontext nader te specificeren, bv. omtrent de zorgvuldigheidsplicht van de schuldenaar (informatie-, waarschuwings-, verantwoordingsplichten, plicht tot aanpassing van het contract), die vooral bij dienstencontracten een cruciale rol vervult.

Pieter Brulez neemt niets voor waar aan. Hij bevraagt, onderzoekt, analyseert, vergelijkt, concludeert; verfrissend en steeds weer met een open geest. Zijn toetsstenen zijn gelijkheid en zuinigheid van rechtsregels. Het moet niet anders als daar geen consistente en overtuigende verklaring voor te vinden is. In lijn met de moderne wetgeving en rechtspraak is het bijkomende criterium, wanneer op grond van billijkheidsoverwegingen een keuze moet worden gemaakt voor een bepaalde rechtsregel, de bescherming van de zwakkere contractspartij.

Doorheen de stijl en aanpak van dit boek leert de lezer ook de persoon van de auteur kennen. Hij schrijft zoals hij is. Kritisch en open van geest, scherp in de redenering en zacht in de omgang. Pieter Brulez ontwikkelde zich in zijn zes jaar assistentschap al snel tot de steunpilaar van het Instituut Contractenrecht, een ware rots in de branding., Gids voor talloze nieuwe jonge onderzoeksassistenten van de afdeling privaatrecht, kameraad en bondgenoot voor en van iedereen, een perfecte verdediger ook van de belangen van de assistenten als voorzitter van de AAP/BAP delegatie. Altijd beschikbaar voor studenten, begrijpend en streng. En altijd rechtvaardig. Pieter was de spin in het web voor de organisatie van de werkcolleges, seminaries, meesterproeven, verbetering van examens. Zijn expertise en knowhow zijn zo veel mogelijk geboekstaafd, zodat het Instituut met schitterende nieuwe mensen verder kan. Maar zijn flair en persoonlijkheid, zijn rust en scherpzinnigheid, die kunnen we niet zomaar in een doosje of schema vatten. Daarom zijn wij zeer verheugd dat Pieter, thans advocaat aan de balie te Brussel, nog verder aan het Instituut verbonden blijft als vrijwillig wetenschappelijk medewerker. En hoewel Pieter absoluut de rechtspraktijk wou induiken, heeft de faculteit hem toch nog kunnen overtuigen om als plaatsvervangend gastdocent sociale wetgeving te doceren aan bio-ingenieurs, masters in management, en masters in accountancy en revisoraat.

Dr. Brulez, je promotoren zijn je dankbaar voor je passage in de Valk. Deze is niet onopgemerkt gebleven. Getuige daarvan dit prachtige boek, een standaardwerk over bijzondere overeenkomsten. Getuige daarvan evenwel in nog veel belangrijker mate de plaats die jij voor altijd zal behouden in het hart van ons Instituut Contractenrecht.

Take care and see you around.

Prof. Dr. Alain Laurent VERBEKE, promotor

Prof. Dr. Bernard TILLEMAN, copromotor

DANKWOORD

'Science seldom proceeds in the straightforward logical manner imagined by outsiders. Instead, its steps forward (and sometimes backward) are often very human events in which personalities and traditions play major roles.'

James Watson,
moleculair bioloog en Nobelprijswinnaar

Wat geldt voor een onderzoek in de moleculaire biologie geldt bij uitstek voor een doctoraat in de humane wetenschappen en de rechtsgeleerdheid in het bijzonder. Het voorliggende onderzoek is inderdaad niet zomaar het resultaat van een intern, lineair en logisch gestructureerd proces. Het is diepgaand beïnvloed door de rijke onderzoekstraditie die bestaat aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de KU Leuven en aan haar afdeling Privaatrecht en het Instituut Contractenrecht in het bijzonder. Talrijke mensen hebben direct of indirect bijgedragen aan de totstandkoming van dit onderzoek en ik ben elk van hen daarvoor bijzonder dankbaar.

In de eerste plaats zijn er mijn promotor en copromotor, prof. Alain Laurent Verbeke en prof. Bernard Tilleman. Reeds meerdere jaren vormen zij een bijzonder succesvolle tandem. Dit proefschrift is maar liefst het zestiende product van die unieke samenwerking. Een dergelijk resultaat kan alleen maar verwondering en bewondering wekken.

Prof. Verbeke, als geen ander weet u een doctorandus te motiveren en te inspireren. U beschikt over een indrukwekkend inzicht en abstractievermogen, waaraan slechts weinig kunnen tippen. Ik ben u niet alleen dank verschuldigd voor de inhoudelijke begeleiding die u me over de jaren heen heeft geboden. U heeft me immers ook tal van andere kansen geboden (nationale en internationale spreek- en publicatiemogelijk e.d.), die het mogelijk maakten me te vervolmaken als jurist.

Prof. Tilleman, u stond steeds klaar met raad en daad. Minutieus en geduldig las u elk hoofdstuk van mijn doctoraat door. Met uw encyclopedische kennis van het contractenrecht en het privaatrecht kon u steeds weer pertinente opmerkingen en suggesties aanreiken. De lat lag hoog, hetgeen de kwaliteit van dit onderzoek alleen maar ten goede is gekomen.

Tot slot wil ik u beiden nog danken voor het vertrouwen dat u de voorbije jaren in mij stelde als *senior* van het Instituut Contractenrecht. Dat vertrouwen

leidde ertoe dat ik ook bepaalde organisatorische *skills* kon ontwikkelen, die mij in de toekomst alleen maar ten goede kunnen komen.

Ik wens ook de overige leden van de examencommissie te danken, prof. Eric Dirix, prof. Paul Alain Foriers en prof. Eric Tjong Tjin Tai, drie coryfeën in het verbintenissen- en contractenrecht, die ondanks hun drukke agenda de tijd vonden om mijn doctoraat door te nemen en kritisch te beoordelen. Een bijzonder woord van dank ook aan de voorzitter van mijn doctoraatsverdediging, prof. Gabriel-Luc Ballon. Tijdens ons gezamenlijk onderwijsverblijf aan de Universiteit van Changping, Beijing leerde ik prof. Ballon kennen als een bijzonder warm en hartelijk persoon. Ik was dan ook bijzonder verheugd toen hij zich bereid toonde om mijn doctoraatsverdediging voor te zitten.

Daarnaast namen de collega's van het Instituut Contractenrecht een bijzondere plaats in bij de totstandkoming van dit onderzoek. In de eerste plaats zijn er Nele en Nicolas, de collega's van het eerste uur. Zij leerden mij de *ins* en *outs* van de faculteit kennen. Zij waren, zijn en blijven mijn na te volgen idolen. Het verlies was groot toen zij het Instituut verlieten, maar zij werden gelukkig opgevolgd door Indra, Joris en Nick en later door Tom en Ingmar. Zij bleken eveneens een luisterend oor te bieden. Met al mijn verzuchtingen kon ik bij hen terecht. Tom wil ik in het bijzonder danken voor de talrijke onderwijstaken die hij in het laatste jaar van mijn mandaat overnam. *Last but not least* is er Els, de rots in de branding van het instituut, de lijm die het instituut samenhoudt. Zij was zowat de enige constante in mijn jaren aan de faculteit. Zonder haar zou het Instituut Contractenrecht niet zijn wat het is.

Ook de andere collega's van de Afdeling privaatrecht verdienen een woord van dank: Mathieu, Koen, Ann, Dorothy, Michiel, Sanne, Sander, Frederik, Dorien, Tam, Annkatrien, Elisabeth en Roel. Allen droegen zij bij tot het welslagen van dit doctoraat. Het trouwe supportersysteem van 'de 03.32' – Ariadne en Elisabeth – mag in die opsomming zeker niet ontbreken. Hun enthousiaste steun gaf me steeds het nodige duwtje in de rug. De collega's van de andere afdelingen van de faculteit mogen eveneens geenszins vergeten worden. Allen droegen op hun eigen unieke manier bij tot de aangename en constructieve werksfeer waarin ik mocht vertoeven.

Twee collega's verdienen een bijzonder vermelding, mijn bureaugenootjes, Sofie en Elise. Met Sofie – Boulissima – bracht ik het gros van mijn jaren aan de Faculteit door. Zij was een echte metgezel, een steun en toeverlaat, een *kindred spirit*. Elise ontpopte zich in het laatste jaar van het onderzoek dan weer tot motivator *par excellence*. Onze sportieve en creatieve uitspattingen tussendoor boden een aangename verpozing tussen het serieuzere werk. Ik ben blij hen ondertussen tot mijn beste vrienden te mogen rekenen.

Ook buiten de muren van de faculteit vond ik bij heel wat mensen de nodige steun. In de eerste plaats denk ik aan de Heulse vrienden, Sharon, Leo, Joke, Thomas, Veerle en Oscar. Ondertussen zijn zij reeds een tweetal decennia deelachtig in allerhande avonturen. Zonder hen was ik niet geweest wie ik vandaag ben. Dank ook aan de Vriendtjes (bewust met dt) en studiegenoten Mieke, Anthony en Mai om tussen het werken door de nodige verpozing te bieden. Woorden van lof verdienen ook mijn huisgenootjes, Griet en Tim, en later Evelien en Michiel. Excuses ook aan hen voor mijn – bij wijlen – vreemd en excentriek gedrag, dat zij evenwel steeds geduldig en begripvol ondergingen. *Last but not least* is er Pauline, aan wie ik zoveel te danken heb: lichtend voorbeeld, luisterend oor, een echte klassebak. Dank voor alles!

Het laatste woord is voor mijn familie: mijn zussen Hannelore en Eline en mijn broer Thomas, die er altijd waren, maar ook mammië en tante C. Geenszins te vergeten zijn uiteraard mijn ouders, die mij steeds onvoorwaardelijk steunden in al mijn projecten en die daarvoor talrijke opofferingen hebben gemaakt. Woorden schieten tekort om duidelijk te maken hoe dankbaar ik hen ben.

Pieter BRULEZ

Leuven, 4 oktober 2015

INHOUD

<i>Woord vooraf</i>	vii
<i>Dankwoord</i>	xi
<i>Lijst van afkortingen</i>	xxvii
INLEIDEND GEDEELTE	1
Afdeling I. Probleemstelling	3
Afdeling II. Opzet van het boek	5
§ 1. Onderzoeksvraag	5
§ 2. Afbakening	6
A. Inhoudelijke afbakening	6
B. Meerwaarde en afbakening ten opzichte van aanverwante literatuur	7
Afdeling III. Onderzoeksmethode	9
§ 1. Functionele benadering	9
§ 2. Rechtsvergelijkende methode	10
§ 3. Gehanteerde criteria	12
Afdeling IV. Structuur van het boek.....	15
DEEL I. CONCEPTUEEL ONDERSCHIED TUSSEN KOOP- EN DIENSTENOVEREENKOMST	17
Hoofdstuk I. Ontstaan van de huidige tegenstelling tussen koop- en dienstovereenkomst	19
Afdeling I. Historische oorsprong onderscheid tussen koop- en dienstovereenkomst	19
§ 1. Romeinsrechtelijke pragmatische benadering	19
A. Beperkt onderscheid tussen koop- en dienstovereenkomsten in het Romeinse recht	19
B. Zekere parallel met hedendaags Engels recht	23
§ 2. Voorzichtige invoering onderscheid in late middeleeuwen	25
Afdeling II. Receptie onderscheid in modern recht	28
§ 1. Onderscheid volgens de Code Napoléon	28

§ 2. Receptie Code Napoléon in de 19de en de vroege 20ste eeuw	32
A. Evolutie van de koopovereenkomst	33
1. Lichamelijke versus onlichamelijke goederen	33
2. Eigendomsrechten versus ‘eeuwigdurende’ gebruiksrechten.	35
B. Evolutie van de overeenkomst tot huur van werk	36
1. Verzelfstandiging overeenkomst tot huur van werk en diensten ten opzichte van overeenkomst tot huur van goederen	37
2. Immateriële diensten en hun plaats binnen de typologie van de bijzondere overeenkomsten	38
Afdeling III. Tussentijds besluit: typologie van contracttypologieën	47
Hoofdstuk II. Criterium van onderscheid tussen koop- en dienstenovereenkomsten.	51
Afdeling I. Uitgangspunt: rol onderliggende rechtsverhouding.	51
§ 1. Niet-juridisch karakter van het onderscheid	52
A. Gebrek aan duidelijke nationale definities	52
B. Inspiratie in het Europese Unierecht?	53
§ 2. Feitelijk karakter van het onderscheid.	56
A. Gelijkenissen: vervullen van economische noden als gemeenschappelijk doel	56
1. Goederen en diensten vertegenwoordigen economisch nut	57
2. Goederen- en dienstenovereenkomsten dragen economisch nut over.	58
B. Onderscheid: impact van onderliggende rechtsverhouding.	61
1. Rol van de onderliggende rechtsverhouding	61
2. Enkele illustraties	64
3. Bijzondere positie van bepaalde materiële dienstverleningsovereenkomsten	67
Afdeling II. Eerste correctie: overeenkomst tot levering van een te vervaardigen goed	69
§ 1. Dienstenovereenkomst versus koop van grondstoffen of dienstenovereenkomst versus koop van een toekomstig goed?	70
A. Romeins recht: verkoop van grondstoffen of <i>locatio-conductio</i> ?.	70
B. Receptie van het Romeinse recht in het Franse (gewoonte)recht	71
1. Van verkoop van grondstoffen naar de verkoop van een toekomstig goed	71
2. Koop van toekomstige goederen binnen tweedeling goederen- en dienstenovereenkomsten	73
§ 2. Moderne kwalificatietheorieën	78
A. Unificatietheorieën	78
1. Leer van de enkele koop.	79
2. Leer van de enkele aanneming	82

B. Theorie van de gemengde overeenkomst	83
1. Cumulatietheorie	84
2. <i>Sui generis</i> -theorie	87
3. Absorptietheorie	89
§ 3. Naar een ruimere verschuiving van het onderscheid tussen koop- en dienstenovereenkomsten?	111
A. Specificiteitscriterium toegepast buiten oorspronkelijke context.	111
B. Verkoop van pakketdiensten?	116
Afdeling III. Tweede correctie: prestatieschuldenaar is tot meerdere verbintenissen gehouden	119
Hoofdstuk III. Tussentijds besluit	127
DEEL II. IMPACT BELANG PRESTATIE SCHULDEISER OP VOORT- GANG VAN DE OVEREENKOMST	131
Hoofdstuk I. Precisering van het voorwerp van de overeenkomst in de uitvoeringsfase	135
Afdeling I. Vertrekpunt: overeenstemming over economie	135
§ 1. Geen absolute wilsovereenstemming vereist	135
§ 2. Relatief bepaalde koopovereenkomst versus relatief onbepaalde dienstenovereenkomst	138
A. Economie van dienstenovereenkomst beperkter dan economie van goederenovereenkomst	138
B. Verklaring.	141
§ 3. Precontractuele informatieplichten	143
A. Informatieplichten zwakken onderscheid af	143
B. Maar beperkte sanctionering van precontractuele informatie- verplichting	149
1. Principe: schadevergoeding.	149
2. Nadelige interpretatie als sanctie?	151
Afdeling II. Wijze van precisering van het voorwerp in de loop van de uitvoering van de overeenkomst.	161
§ 1. Uitgangspunt: precisering door de prestatieschuldenaar	163
A. Beoordelingsvrijheid voor de prestatieschuldenaar	163
B. Behoeft beoordelingsvrijheid prestatieschuldenaar een uitdrukkelijke grondslag?	164
C. Zorgvuldigheidscriterium beperkt beoordelingsvrijheid.	167
1. Zorgvuldigheidscriterium fixeert grenzen van beoordelings- vrijheid	167

2. Zorgvuldigheidsplicht impliceert informatie- en verantwoordingsplicht	172
D. Beoordelingsvrijheid in het licht van het onderscheid tussen resultaats- en inspanningsverbintenissen	177
1. Beoordelingsvrijheid als beslissend onderscheidings- criterium.	177
2. Categorisering van goederen en diensten in termen van resultaats- en inspanningsverbintenis.	182
3. Invloed van instructies prestatieschuldeiser op onderscheid tussen resultaats- en inspanningsverbintenissen	189
§ 2. Invloed van de prestatieschuldeiser	192
A. Optie 1: een onbeperkt initiatiefrecht tot het geven van instructies.	193
1. Aangevoerde grondslag	195
2. Kritiek.	202
B. Optie 2: een beperkte instructieplicht	205
1. Principe.	205
2. Grondslag in goede trouw	208
3. Appreciatie.	210
Hoofdstuk II. Invulling van de prijs: tendens naar flexibiliteit.	213
Afdeling I. Overeenkomst zonder prijsaanduiding	213
§ 1. Principiële rechtsgeldigheid van een dienstenovereenkomst zonder prijsaanduiding	213
A. Meerderheidsbenadering: impliciet akkoord over een billijke prijs	216
B. Minderheidsbenadering: impliciet toestaan van prijsbepaling bij partijbeslissing	219
1. Principiële keuze voor partijbeslissing	219
2. Uitzonderlijke keuze voor systeem van billijke prijs.	223
3. Systeem van partijbeslissing is fundamenteel bekritiseer- baar	228
C. Nuancering van het onderscheid tussen verschillende theoretische benaderingen.	232
§ 2. Geldt die flexibiliteit ook voor koopovereenkomsten?	233
§ 3. Opkomende precontractuele informatieverplichtingen zetten flexibiliteit onder druk	238
Afdeling II. Overeenkomst met prijsaanduiding	242

Hoofdstuk III. Wijziging van de overeenkomst in de uitvoeringsfase.	245
Afdeling I. Principe: <i>pacta sunt servanda</i>	250
Afdeling II. Rigide goederenovereenkomst	254
Afdeling III. Flexibele(r) opdracht?.	256
§ 1. Beperkte bevoegdheden voor de dienstverrichter	258
A. Dienstverrichter kan niet wijzigen	258
1. Geen wijziging van voorwerp	258
2. Geen wijziging van prijs.	262
3. (Bepleite) uitzonderingen	266
B. Dienstverrichter kan wel aanpassen.	271
1. Bevoegdheid tot aanpassing van de dienst	271
2. Impact op de prijs	274
§ 2. Meer uitgebreide bevoegdheden voor de opdrachtgever?.	277
A. Pleidooi voor een uitgebreide wijzigingsbevoegdheid.	277
1. Opdrachtgever als meester van het werk	277
2. Kritiek	281
B. Wijziging van de prijs in functie van wijziging van de opdracht	287
§ 3. Impact van de rechter bij onvoorzienbare omstandigheden	291
A. Onvoorzienbare omstandigheden in de loop van uitvoering	291
B. Onvoorzienbare omstandigheden die bestaan bij het sluiten van de overeenkomst	293
1. Theorie van ‘sujétions imprévues’	293
2. Gebrek aan grondslag.	296
 Hoofdstuk IV. (Eenzijdige) beëindiging van de overeenkomst ‘ad nutum’ door de prestatieschuldeiser.	 299
Afdeling I. Juridische kwalificatie van beëindigingsbevoegdheid.	303
§ 1. Eenzijdige beëindiging als opzegging	303
§ 2. Eenzijdige beëindiging als toepassing van gemeenrechtelijke rechtsfiguren	308
A. Eenzijdige beëindiging als sanctiemechanisme	308
1. Eenzijdige beëindiging als fout van de opdrachtgever	308
2. Sanctiemechanisme met een bijzonder karakter	312
B. Eenzijdige beëindiging als crediteursverzuim	317
1. Eenzijdige beëindiging als het niet uitoefenen van een recht	317
2. Crediteursverzuim met een bijzonder karakter.	319
Afdeling II. Ratio achter beëindigingsbevoegdheid.	321
§ 1. Specifieke belang opdrachtgever.	322
A. Principe.	322
B. Implicaties	330
§ 2. Economische en juridische efficiëntie	331

§ 3. Alternatieve motiveringen zijn onvoldoende	332
A. Eenzijdige beëindiging is geen maatregel van consumenten- bescherming.	332
B. Eenzijdige beëindiging is vreemd aan vertrouwensband	334
Afdeling III. Uitbreiding toepassingsbereik eenzijdige beëindigings- regeling	338
§ 1. Uitbreiding tot alle dienstverleningsovereenkomsten.	339
A. Uitbreiding tot alle manuele en intellectuele dienstverlenings- overeenkomsten.	339
B. Uitbreiding tot diensten tegen variabele prijs.	343
C. Uitsluiting van dienstenovereenkomsten voor onbepaalde tijd . . .	346
§ 2. Uitbreiding tot koopovereenkomsten?.	349
Hoofdstuk V. Tussentijds besluit: pleidooi voor dialoogmodel.	355
DEEL III. IMPACT PERSOON VAN PRESTATIESCHULDENAAR OP UITVOERINGSFASE.	359
Hoofdstuk I. Impact op uitvoering overeenkomst.	361
Afdeling I. Vermoed ‘ <i>intuitu personae</i> ’-karakter van dienstenovereen- komsten	361
§ 1. Klassiek uitgangspunt: dienstenovereenkomst heeft in hoofde van de dienstverrichter een vermoed ‘ <i>intuitu personae</i> ’-karakter	362
§ 2. Vermoeden onder druk	365
A. Vermoeden van <i>intuitu personae</i> -karakter van dienstenover- eenkomst onder druk	365
B. <i>Intuitu personae</i> -begrip als dusdanig onder druk	366
Afdeling II. Evoluerende rechtsgevolgen bevestigen achterhaald karakter van vermoeden.	372
§ 1. Impact op de totstandkoming van de overeenkomst: dwaling over de persoon van de prestatieschuldenaar	373
§ 2. Impact op de uitvoering van de overeenkomst	375
A. Vervanging / Inschakelen van hulppersonen en uitvoerings- agenten	375
1. Dienstverrichter kan zich principieel laten vervangen	375
2. Noodzakelijke link met leerstuk van aansprakelijkheid voor fouten van uitvoeringsagenten	380
B. Schuld- en contractoverdracht	382
1. Kan een dienstverrichter zijn schuld respectievelijk contractpositie overdragen aan een derde?.	385

2. Is een onvolkomen overdracht mogelijk bij dienstenovereenkomsten?	388
C. Gedwongen tenuitvoerlegging bij wijze van vervanging	390
§ 3. Impact op het einde van de overeenkomst?	391
A. Overlijden van de prestatieschuldenaar	391
B. Eenzijdige beëindiging bij schending van vertrouwen	398
Hoofdstuk II. Reële executie bij niet-nakoming	401
Afdeling I. Veroordeling tot uitvoering in natura	404
Afdeling II. Dwanguitvoering	408
§ 1. Dwanguitvoering van dienstenovereenkomst enkel indirect	408
§ 2. Direct karakter van dwanguitvoering van goederenovereenkomsten bediscussieerd	414
A. Koop van specifieke goederen	414
B. Koop van generieke en toekomstige goederen	416
Hoofdstuk III. Tussentijds besluit	419
DEEL IV. IMPACT OP AANSPRAKELIJKHEID EN RISICOVERDELING	421
Hoofdstuk I. Aansprakelijkheid voor (verborgen) tekortkomingen van geleverde goederen of diensten	429
Afdeling I. Aard van het regime inzake verborgen gebreken	433
§ 1. Verborgen gebreken bij koop: van nietigheids- tot aansprakelijkheidsregeling	433
A. Verborgen gebreken bij koop als nietigheidsregeling	433
1. Achterliggende idee	434
2. Gevolg: uitsluiting van generieke en toekomstige goederen?	437
B. Verborgen gebreken bij koop als een aansprakelijkheidsvraagstuk	439
§ 2. Invulling van de verborgen gebrekenleer in de context van dienstenovereenkomsten	441
A. Nietigheid van aanvaarding op grond van dwaling	441
B. Discussie over het al dan niet toestaan van een aansprakelijkheidsvordering	444
§ 3. Onderscheiden regime inzake verborgen koopgebreken onder druk	446

Afdeling II. Invulling van de notie ‘tekortkoming’ of ‘gebrek’	449
§ 1. Aard van het gebrek	450
A. Van een conceptuele invulling van het gebreksbegrip	450
B. ... naar een functionele invulling	451
1. Voordelen	453
2. Kritieken	456
C. ... en terug	458
§ 2. Ernst van het gebrek	461
§ 3. Alternatieve oplossing: contractuele invulling van het gebreks- begrip	466
Afdeling III. Peildatum voor beoordeling van conformiteit.	469
§ 1. Vereiste van anterioriteit	469
A. Pleidooi voor uniforme beoordeling op het ogenblik van levering	470
B. Impact op risico-overgang	472
§ 2. Bewijs van anterioriteit	474
Afdeling IV. Karakter van de verbintenis	477
§ 1. Negatief karakter van verbintenis tot vrijwaring voor verborgen gebreken	477
A. Garantieverbintenis versus resultaats- en inspannings- verbintenis	477
B. Gevolg: rol van overmacht	481
1. Garantieverbintenis van verkoper lijkt niet vatbaar voor overmacht	481
2. Gevaren van ondoordacht pleiten voor een eenmaking van de conformiteitsnotie	486
§ 2. Pleidooi voor erkenning van een vrijwaringsverbintenis met een positief karakter	487
A. Hertekening van de vrijwaringsverbintenis als een verbintenis met een positief karakter	488
1. Informatie- en bekwaamheidsverplichting	488
2. Verhouding van informatie- en bekwaamheidsplicht tot goede en kwade trouw van de verkoper	492
3. Gevolg: erkenning bevrijdende werking van overmacht	496
B. Van een schuldelement naar een ongerechtvaardigd vermoeden van kwade trouw	501
1. Van een resultaatsverbintenis naar een vermoeden van kwade trouw	501
2. Van een vermoeden van kwade trouw naar de onmogelijk- heid zich te exonereren	507

Afdeling V. Toepasselijk sanctiemechanisme	523
§ 1. Is een beroep op andere gemeenrechtelijke rechtsmiddelen mogelijk?	525
§ 2. Zijn de sancties voor verborgen gebreken voorzien in het koop- recht uniek?	531
A. Analyse van de <i>actio redhibitoria</i>	532
1. Minderheidsstrekkingen	532
2. Meerderheidsstrekking	533
B. Analyse van de prijsverminderingssanctie	541
1. Pogingen tot deconstructie <i>sui generis</i> -karakter van <i>actio</i> <i>quanti minoris</i>	542
2. Verhouding tot refactie: een bescheiden poging tot uit- breiding van de prijsvermindering	547
3. Meer doorgedreven pogingen tot veralgemening van de <i>actio quanti minoris</i>	552
C. Keuze van rechtsmiddelen.	556
1. Gemoduleerde keuze onder gemeen recht	557
2. Volstrekt vrije keuze onder regime van verborgen gebreken bij koop?	562
D. Omvang van (aanvullende) schadevergoeding.	568
1. Buitencontractuele benadering van aanvullende schade- vergoeding bij verborgen koopgebreken	568
2. Pleidooi voor een meer contractuele benadering.	575
Afdeling VI. Toepasselijke termijnen	577
§ 1. Risico van stilzwijgende aanvaarding	577
A. Moderne benadering: meldingstermijn.	578
1. Verplichting met gemeenrechtelijk karakter	578
2. Verschillen tussen koop- en dienstenovereenkomsten.	581
B. Klassieke benadering: vorderingstermijn	585
1. Bijzondere vorderingstermijnen bij koop	586
2. Toepassing van gemeenrechtelijke vorderingstermijnen bij dienstenovereenkomsten	590
3. Bijzonder karakter van korte vorderingstermijn bij koop in vraag gesteld.	593
C. Alternatief voor termijnen: een meer globale benadering van aanvaardingsvraag	598
§ 2. Waarborgstermijn.	599
Afdeling VII. Tussentijds besluit.	605
Hoofdstuk II. Aansprakelijkheid wegens uitwinning.	609
Afdeling I. Vrijwaring voor eigen daad	610
Afdeling II. Vrijwaring voor daden van derden	612

Hoofdstuk III. Ogenblik van eigendoms- en risico-overdracht	617
Afdeling I. Ogenblik van eigendomsoverdracht	618
§ 1. Inleidend: monisme versus dualisme, traditionalisme versus consensualisme	618
§ 2. Concrete invulling bij koop- en dienstenovereenkomsten.	620
A. Eigendomsoverdracht in koopovereenkomsten.	620
B. Eigendomsoverdracht bij dienstenovereenkomsten	626
1. Roerende aanneming	626
2. Onroerende aanneming.	629
C. Pleidooi voor een eengemaakt systeem van eigendomsover- dracht	630
1. Relevantie van ogenblik van eigendomsoverdracht	631
2. Naar een stroomlijning van de regels?	632
Afdeling II. Ogenblik van risico-overdracht	635
§ 1. Risico-overdracht bij koopovereenkomsten	637
§ 2. Risico-overdracht bij dienstenovereenkomsten	642
§ 3. Kritische appreciatie van de geschetste verschillen	646
 Hoofdstuk IV. Aansprakelijkheid bij opeenvolgende en samenhangende rechtsverhoudingen	 655
Afdeling I. Rechtstreekse contractuele aansprakelijkheidsaanspraken	656
§ 1. Rechtstreekse contractuele aanspraken in een keten van koop- overeenkomsten.	658
A. Zijn rechtstreekse aanspraken van de koper tegen de oorspron- kelijke verkoper mogelijk?	658
B. Argumenten voor de invoering van een rechtstreekse contrac- tuele aanspraak	664
1. Bescherming eindkoper.	664
2. Rechtseconomische overwegingen.	669
C. Kan een rechtstreekse contractuele aanspraak een grondslag vinden in het geldende recht?	670
1. Zoektocht naar een grondslag voor de idee van overdracht . . .	671
2. Problematisch karakter van de regresvordering van de tussenverkoper.	677
§ 2. Rechtstreekse contractuele aanspraken in een gemengde keten van overeenkomsten.	682
A. Eerste hypothese: opdrachtgever verkoopt goed	682
B. Tweede hypothese: dienstverrichter levert materialen	684
§ 3. Rechtstreekse contractuele aanspraken bij een samenhang van dienstenovereenkomsten	687

A. Geen rechtstreekse contractuele aansprakelijkheidsvordering <i>de lege lata</i>	687
B. Doctrinale pleidooien voor toestaan rechtstreekse contractuele aansprakelijkheidsvordering	690
1. Moeilijke zoektocht naar een dogmatische grondslag	691
2. Kritieken op pleidooi voor rechtstreekse contractuele aanspraken	701
Afdeling II. Rechtstreekse buitencontractuele aansprakelijkheids- vorderingen	703
§ 1. Eerste optie: ongelimiteerd toestaan van buitencontractuele vorderingen	705
§ 2. Tweede optie: toestaan buitencontractuele vorderingen met mogelijkheid tot verweer	706
§ 3. Derde optie: verbod op samenloop van contractuele en buitencon- tractuele aansprakelijkheid	710
A. Ketens van koopovereenkomsten	710
B. Samenhangende dienstenovereenkomsten	713
Afdeling III. Tussentijds besluit: kritische evaluatie van verschillen	717
§ 1. Onlogisch karakter van Frans-Belgische benadering	717
§ 2. Eerste oplossing: toestaan rechtstreekse contractuele aanspraken bij samenhangende dienstenovereenkomsten	719
§ 3. Tweede oplossing: afschaffen rechtstreekse contractuele aanspra- ken bij koopovereenkomsten	721
DEEL V. LEVERING	723
Afdeling I. Feitelijke leveringsplicht	725
Afdeling II. Plaats en tijdstip van levering	726
§ 1. Plaats van levering	727
A. Contractvrijheid	727
B. <i>Default</i> -regels	728
§ 2. Tijdstip van levering	730
A. Contractvrijheid	730
B. <i>Default</i> -regels	732
C. Relevantie	734
DEEL VI. MISKENNING VAN DE WAARDE VAN DIENSTEN	737
Afdeling I. Voorrechten	739
Afdeling II. Rechtstreekse vordering van de uitvoeringsagent tot betaling van prijs	741
§ 1. Historische oorsprong en ratio	742
§ 2. Geleidelijke uitbreiding van het toepassingsgebied	746

A. Toepassingsgebied <i>ratione personae</i>	746
B. Toepassingsgebied <i>ratione materiae</i>	748
§ 3. Kritiek op afwijkende regel bij samenhangende dienstenovereenkomsten	751
Afdeling III. Tegenwerpelijkheid van eigendomsvoorbehoud in collectieve procedures	752
BESLUIT	755
§ 1. Conceptueel onderscheid	757
A. Onderscheid tussen koop- en dienstenovereenkomsten als hedendaags construct	757
B. Zoektocht naar precies onderscheidingscriterium	759
§ 2. Onderscheidscriterium verklaart materieelrechtelijke verschillen onvoldoende	761
A. Impact belang van prestatieschuldeiser op voorwerp en prijs	762
1. Invulling voorwerp en prijs	762
2. Wijziging van voorwerp en prijs	765
3. Eenzijdige beëindiging van de uitvoering van de overeenkomst	766
B. Persoon van de prestatieschuldenaar	768
C. Aansprakelijkheid	770
1. Aansprakelijkheid voor verborgen gebreken	771
2. Risico-overdracht	774
3. Aansprakelijkheid in ketens van overeenkomsten	776
§ 3. Tot slot: pleidooi voor een stroomlijning van het koop- en aannemingsregime	779
<i>Verkorte bibliografie</i>	781
<i>Trefwoordenregister</i>	851

LIJST VAN AFKORTINGEN

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BW	Burgerlijk Wetboek
CA	Cour d'appel
Cass.	Hof van Cassatie
Cass. civ.	Cour de cassation, chambre civile
Cass. com.	Cour de cassation, chambre commerciale
CC	Code civil
CISG	Weens Koopverdrag
DCFR	Draft Common Frame of Reference
HR	Hoge Raad
Kh.	rechtbank van koophandel
NBW	Nederlands Burgerlijk Wetboek
P.CESL	Proposal for a Common European Sales Law
PELSC	Principles of European Law on Service Contracts
Rb.	rechtbank van eerste aanleg
WER	Wetboek van Economisch Recht
W.Kh.	Wetboek van Koophandel
WMPC	Wet marktpraktijken en consumentenbescherming